

UOT 08

<https://doi.org/10.52094/2221-7584.2025.37.36>

Fatimə Orucova Fəyiq qızı
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
magistrant
fatimeoruc2002@gmail.com

VALIDEYN HİMAYƏSİNDƏN MƏHRUM OLMUŞ UŞAQLARIN CƏMİYYƏTƏ İNTEQRASIYASI ÜÇÜN SOSIAL İŞÇİNİN FƏALİYYƏTİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Xülasə: Tədqiqat işində valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyası üçün sosial işçinin fəaliyyətinin əhəmiyyəti müzakirə edilir. Valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlarla işləyən zaman sosial işçinin etik prinsipləri qoruması, bu etik prinsiplərin istifadə məqamları, sosial işçinin fəaliyyətinin səmərəliliyi barədə müxtəlif aspektlərdən yanaşmalar göstərilmişdir. Tədqiqatın məqsədi bu mövzunun araşdırılması üçün bir sıra məlumatları nəzərdən keçirməkdir.

Açar sözlər: Valideyn, sosial iş, etik prinsip, uşaqlarla münasibət.

Giriş: Sosial işdə, xüsusən də uşaqlarla iş və valideyn qayğısı kontekstində etik prinsiplərin itirilməsi ciddi problemlərə səbəb ola bilər. Əgər uşaqların cəmiyyətə düzgün inteqrasiya olmasını, inkişaf etməsini təmin etmək istəyiriksə, burada etik prinsiplərin rolunu mütləq araşdırmaq lazımdır. Etik prinsiplər sosial işçilərə ailə dinamikasını tarazlaşdırarkən uşaqların ən yaxşı maraqlarını qoruyan qərarların qəbul edilməsində rəhbərlik edir. Bu prinsiplərin pozulmasının necə özünü göstərə biləcəyi və potensial nəticələr haqqında bunları deyə bilərik:

Məxfilik: Məxfilik uşaqlar və ailələr haqqında şəxsi məlumatların qorunmasını təmin edən sosial iş təcrübəsinin təməl daşdır. Məxfilik pozulduqda sosial işçilər, uşaqlar və valideynlər arasında inam pozula bilər. Bu, ailələri kömək istəməkdən və ya mübarizələri haqqında açıq olmaqdan çəkindirə bilər və nəticədə uşağın rifahına zərər verə bilər.

Qərar qəbulunda qərəzsizlik: Sosial işçilərdən irqindən, etnik mənsubiyyətindən, sosial-iqtisadi statusundan və ya digər şəxsi xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq, bütün müştərilərlə qərəzsiz və qərəzsiz davranması gözlənilir. Əgər sosial işçi şəxsi qərəzlərin və ya mədəni stereotiplərin öz qərarlarına təsir etməsinə icazə verirsə, bu, ədalətsiz və ya ayrı-

seçkilik rəftarına səbəb ola bilər. Valideyn qayğısı kontekstində bu, müəyyən valideynlik üslublarına və ya ailə strukturlarına digərlərinə üstünlük vermək, uşaqların rifahına mənfi təsir göstərmək demək ola bilər.

Uşağın ən yüksək maraqlarının qorunması: “Sosial işçilər həmişə uşağın təhlükəsizliyini, fiziki və emosional sağlamlığını və inkişaf ehtiyaclarını özündə əks etdirən ən yüksək maraqları üstün tutmalıdırlar. Sosial işçilər, məsələn, zorakılıq və ya laqeyd vəziyyətlərə müdaxilə etməməklə, uşağın ehtiyaclarını müdafiə edə bilmədikdə, uşaq zərərə qarşı həssas qalır. Bu, həm də uşağın ailəsi ilə birlikdə təhlükəsiz qala biləcəyi vəziyyətlərə həddindən artıq müdaxilə etməyə və ailənin lazımsız ayrılmasına səbəb olur” [4].

Məlumatlı razılığa və muxtariyyətə diqqət yetirmək: Sosial işçilər valideynlərdən və lazım gəldikdə uşaqların özlərindən məlumatlı razılıq almalıdırlar. Onlar qərar vermə prosesində həm valideynlərin, həm də uşaqların müstəqilliyinə hörmət etməlidirlər. Məlumatlı razılığın alınmaması və ya valideynlərin və uşaqların muxtariyyətinə üstünlük verilməsi gücsüzlük və inamsızlıq hissi yarada bilər. Valideynlər hiss edə bilirlər ki, onların valideynlik hüquqlarına məhəl qoyulmur və uşaqlar eşidilməyən hiss edə bilər, bu da ailə münasibətlərini potensial olaraq pisləşdirə bilər.

Peşəkar sərhədləri saxlamaq: Peşəkar sərhədlərin saxlanması maraqların toqquşmasının qarşısını almaq və qərarların qəbulunda obyektivliyi qorumaq üçün çox vacibdir. Sosial işçilər ailə və ya müəyyən bir uşaqla həddən artıq emosional şəkildə məşğul olduqda, qərəzli və ya qeyri-münasib qərarlar qəbul edə bilirlər. Əksinə, özlərindən çox uzaqlaşmaq uşaqların və valideynlərin emosional və psixoloji ehtiyaclarını nəzərə almamağa səbəb ola bilər.

Mədəni səriştəlilik: Mədəni səriştə sosial işçilərdən işlədikləri ailələrin mədəni mənşəyi, inancları və təcrübələrindən xəbərdar olmalarını və onlara qarşı həssas olmağı tələb edir. Ailənin mədəni dəyərlərinin tanınmaması və ya onlara hörmət edilməməsi anlaşılmazlıqlara, münasibətlərin gərginləşməsinə və uyğun olmayan müdaxilələrə səbəb ola bilər. Bu, valideynlik və uşaq tərbiyəsi ilə bağlı fərqli mədəni təcrübələri olan immiqrant ailələr və ya icmalar üçün xüsusilə vacibdir.

Hesabatlılığın və şəffaflığın olması: Sosial işçilər öz qərarlarına və hərəkətlərinə görə cavabdeh olmalı və şəffaflıqla fəaliyyət göstərməlidirlər. Hesabatlılığın olmaması qərarların qəbul edilməsində nəzarətsiz gücə gətirib çıxara bilər, burada sosial işçilər öz şəxsi dəyərlərini peşəkar standartlardan üstün tuta bilirlər. Bu, xüsusilə uşaq qəyyumluğu, himayədarlıq və ya valideyn hüquqları ilə bağlı həssas situasiyalarda ailə dinamikasına ciddi ziyan vura bilər.

Uşaq üçün adekvat vəkillik: Sosial işçilər uşaqlar üçün güclü müdafiəçi olmaq, onların rifahını təşviq edən resurslara, təhsilə və xidmətlərə çıxışı təmin etmək üçün məsuliyyət daşıyırlar. Əgər sosial işçi uşaq üçün effektiv müdafiə etməzsə, xüsusən də valideyn bunu edə bilmədikdə və ya istəmədikdə, uşaq ehtiyac duyduğu lazımi qayğı, dəstək və ya müdafiəni ala bilməyəcək və beləliklə, onların inkişafına təhlükə yaranmış olacaq.

Xarici sistemlərdən təzyiq: Sosial işçilər etik standartlara riayət etməklə mürəkkəb sistemlərdə (məsələn, hüquq, təhsil, səhiyyə) hərəkət etməlidirlər. Bəzən hüquq sistemlərinin, məhkəmələrin və ya xarici orqanların təzyiqi uşağın ən yaxşı maraqlarına xidmət etməyən tələsik və ya uyğun olmayan qərarların qəbul edilməsinə səbəb ola bilər. Bu, uşaqların vaxtından əvvəl evlərindən çıxarılmasını və ya lazımi müdaxilələrin təxirə salınmasını əhatə edə bilər. Əgər sosial işçi etik prinsiplərə əməl etmək və işi uğurla sonlandırmaq istəyirsə, bunun üçün müvafiq strategiyaları bilməlidir.

Valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyası üçün sosial işçilərin fəaliyyətinin əhəmiyyətini izah edən məqamlar haqqında isə bunları mütləq qeyd etmək lazımdır:

1. Sosial işçilər valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların emosional, psixoloji və sosial ehtiyaclarını qarşılamaqla onlara dəstək olmaqda mühüm rol oynayirlar.

2. Onlar bu uşaqların sağlam inkişafı üçün vacib olan sabit və qayğıkeş mühitlərin yaradılmasına kömək edir.

3. Sosial işçilər bütün uşaqlar üçün bərabər imkanlar təmin etməklə təhsil, səhiyyə və digər əsas xidmətlərə çıxışı asanlaşdırır.

4. Sosial işçilər uşaqların hüquqlarını müdafiə etməklə, onları sui-istifadədən, laqeydlikdən və ayrı-seçkilikdən qoruyurlar.

5. Onlar uşaqlarla inam və müsbət münasibətlər qurmaq üçün çalışır, onlara inam və özünə hörmətini bərpa etməyə kömək edir.

6. Sosial işçilər uşaqlara çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə və müstəqil olmağa imkan verən həyat bacarıqlarının inkişafına kömək edir.

7. Onlar icma fəaliyyətlərində iştiraka həvəsləndirmək və sosial əlaqələr qurmaqla uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyasına kömək edirlər.

8. Övladlığa götürülmüş ailələr, pedaqoqlar və digər maraqlı tərəflərlə əməkdaşlıq bu uşaqlar üçün hərtərəfli dəstək sisteminin yaradılmasının açarıdır.

9. Sosial işçilər uşaqların ailələri ilə yenidən birləşməsinə və ya mümkün olduqda övladlığa götürmə kimi uyğun alternativlərin tapılmasına diqqət yetirirlər.

10. Onların səyləri yoxsulluq və sosial təcrid dövrünün qırılmasına kömək edir, uşaqların cəmiyyətin fəal üzvləri kimi xoşbəxt həyat sürmələri üçün səlahiyyət verir.

Sosial işçilər valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların dəstəklənməsi, onların cəmiyyətə rahat inteqrasiyasının təmin edilməsində mühüm rol oynayır. Bu uşaqlar tez-tez emosional qeyri-sabitlik, rəhbərliyin olmaması və resurslara məhdud çıxış kimi çətinliklərlə üzləşirlər. Sosial işçilər məsləhət vermək, fərdi qayğı planları yaratmaq və uşaqları təhsil, səhiyyə və sosial xidmətlərlə əlaqələndirməklə kömək edir. “Onlar uşaqların sosial mühitə uyğunlaşmasına və çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə imkan verən özünəinam və bacarıqları inkişaf etdirmək üçün çalışırlar. Sosial işçilər həmçinin sabit dəstək şəbəkəsi yaratmaq üçün himayədar ailələr, məktəblər və icma təşkilatları ilə əməkdaşlıq edirlər. Onların müdafiəsi bu uşaqların hüquqlarının qorunmasını təmin edir, daha parlaq gələcəyə və müstəqil, məhsuldar yetkinliyə uğurlu keçidə yol açır” [6].

Etik prinsipləri qorumaq üçün strategiyalar bunlardır:

1. Davamlı Təlim: Sosial işçilər etik prinsiplər, xüsusən də uşaqların rifahı və valideyn hüquqları ilə bağlı davamlı təhsil almalıdırlar.

2. Nəzarət: Güclü nəzarət sistemləri sosial işçilər tərəfindən qəbul edilən qərarların ardıcıl olaraq etik və peşəkar standartlara uyğun olmasını təmin etməyə kömək edir.

3. Mədəni səriştə: Uşaqların və ailələrin yaşadıkları mədəni kontekstlər haqqında dərin anlayışın inkişaf etdirilməsi daha məlumatlı və hörmətli qərarlar qəbul etməyə kömək edir.

4. Birgə qərar qəbulətmə: “Ailələr və digər peşəkarlarla (məsələn, hüquq, təhsil) yaxından işləmək hər hansı müdaxilə və ya qərarla uşağın ən yaxşı maraqlarının ön planda qalmasını təmin edir” [3].

Nəticə olaraq bunu qeyd etmək lazımdır ki, uşaqlarla sosial işdə və valideyn qayğısında etik prinsiplərin pozulması sosial işçinin effektiv və ədalətli müdaxilələr etmək qabiliyyətini ciddi şəkildə sarsıda bilər. Zərərlərin qarşısını almaq üçün sosial işçilər öz etik öhdəliklərinə ciddi sadıq qalmalıdırlar. Belə halda, valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyası, gələcəyə doğru daha uğurlu şəkildə addımlaması real nəticə olaraq görünür. Göründüyü kimi, valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyası üçün sosial işçilərin fəaliyyəti vacibdir. Sosial işçilər onların psixoloji, emosional və sosial ehtiyaclarını həll etməklə dəstək verirlər. Onlar uşaqların şəxsi inkişafı və müstəqilliyi üçün həyati əhəmiyyət

kəsb edən lazımı qayğı, təhsil və həyat bacarıqları təlimi almasını təmin edir. Sosial işçilər də bu uşaqların hüquqlarını müdafiə edir, onları sui-istifadə və laqeydlikdən qoruyur. Övladlığa götürülmüş ailələr, pedaqoqlar və icma üzvləri ilə münasibətləri gücləndirməklə sosial işçilər uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyasına kömək edən dəstəkləyici şəbəkə yaradırlar. Onların səyləri ilə sosial işçilər uşaqlara təkcə həyatlarını yenidən qurmağa kömək etmir, həm də marjinallaşma dövrəsini qırmağa kömək edir, onlara inamlı, cəmiyyətin töhfə verən üzvləri olmağa imkan verir.

Ədəbiyyat siyahısı:

Azərbaycan dilində

1. Allan Edvard Barski. “Sosial işdə etik prinsiplər və dəyərlər”

İngilis dilində

2. White Rose Research Online <https://eprints.whiterose.ac.uk> › PDF Social work, poverty, and child welfare interventions

İnternet resursları

3. Sosial işdə dəyərlər və etik prinsiplərin təşkili. “t.y.” URL: <https://www.eudi.az/meqale/etrafli/501>

4. Valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların sosial-psixoloji portreti. “t.y.” URL: <https://psixologiyainstitutu.az/2022/11/22/valideyn-himay%C9%99sind%C9%99n-m%C9%99hrum-olmus-usaqlarin-sosial-psixoloji-portreti/>

5. NASW Standards for Social Work Practice in Child Welfare. “t.y.” URL: <https://www.socialworkers.org/Practice/NASW-Practice-Standards-Guidelines/NASW-Standards-for-Social-Work-Practice-in-Child-Welfare>

Fatima Orujova

THE IMPORTANCE OF SOCIAL WORKER’S ACTIVITIES FOR THE INTEGRATION OF CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE INTO SOCIETY

Summary: The research work discusses the importance of social workers' activities for the integration of children deprived of parental care into society. The social worker's protection of ethical principles when working with children deprived of parental care, the points of use of these ethical principles,

and the efficiency of the social worker's activities are shown from various aspects. The purpose of the study is to review a range of data to investigate this topic.

Key words: parent, social work, ethical principle, relationship with children

Оруджова Фатима

ЗНАЧЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО РАБОТНИКА ДЛЯ ИНТЕГРАЦИИ В ОБЩЕСТВО ДЕТЕЙ, ЛИШЕННЫХ РОДИТЕЛЬСКОЙ ОПЕКИ

Резюме: В статье рассматривается значение деятельности социальных работников для интеграции в общество детей, лишенных родительской опеки. С различных аспектов представлено соблюдение социальным работником этических принципов при работе с детьми, лишенными родительской опеки, точек приложения этих этических принципов, эффективность деятельности социального работника. Целью исследования является рассмотрение ряда данных для изучения этой темы.

Ключевые слова: родитель, социальная работа, этический принцип, отношения с детьми.